

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان:

تاثیر فضای مجازی بر بی هویتی جوانان

استاد راهنما: رقیه ضیافر

نویسندگان: سیده تهمینه حسینی، زهره گرامی، فاطمه علی عباسی، هاجر زمانی

حوزه علمیه حضرت خدیجه سلام الله علیها

استان تهران

۱۴۰۲

چکیده

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است که توانسته در زندگی مردم در سنین مختلف جایگاهی ویژه داشته باشد. چنانکه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی روز به روز محبوبیت بیشتری یافته اند. چگونگی گذراندن اوقات اشتغال و فراغت به عنوان بخش مهمی از سبک زندگی، تحت تاثیر رسانه‌های اجتماعی قرار گرفته است. این رسانه های اجتماعی نگرانی هایی برای خانواده ها بدنبال آورده، از جمله این دغدغه ها، زمینه های بی هویت کردن جوانان در عرصه ی اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی و ... می باشد. هویتی که افراد در فضای مجازی برای خود مشخص میکنند ویژگی ها و امکاناتی دارد که می تواند آن را تبدیل به فرصت

یا تهدید کند. هدف نهایی این پژوهش واکاوی تاثیرات فضای مجازی، و زمینه های شکل گیری بحران بر بی هویتی و سبک زندگی جوانان، تبیین توصیه ها و سیاست هایی موثر، برای کاهش پیامدهای نامطلوب فضای مجازی و بهره مندی مفید از فرصت های این فضا است.

مقدمه:

یکی از موضوعات مهم مطرح در بحث فضای مجازی، موضوع هویت در این فضا و ابعاد آن است. فضای سایبر و مجازی تفاوت های زیادی با فضای واقعی دارد. در پرتو این تفاوت ها مفهوم هویت دچار تحول شده و از این مسیر چالش های جدیدی فرا روی طراحان و کاربران محیط های آنلاین قرار گرفته است. بی تردید از مسائل عمده ای که در سال های بعد از انقلاب به ویژه اخیرا مسئولان مطرح کرده اند، بحران هویت است. زمانی که فردی یا جامعه از عناصر هویت ساز خویش مانند دین، نژاد، زبان، قومیت و فرهنگ آگاهی نداشته باشد و عناصر دیگر نیز به جای آنها شناخته نشده باشد، با بحران هویتی مواجه می شود. آیت الله خامنه ای در دیدار با جوانان رشت فرمودند: "نیاز عمده جوان، هویت است، باید هویت و هدف خودش را بشناسد، باید بداند کیست و برای چه می خواهد کار و تلاش کند. دشمن می خواهد هویت جوان ایرانی را از او بگیرد. اهداف او را از بین ببرد، فضا را تیره کند. به او بگوید تو یک موجود حقیر و محدودی، پیش من بیا تا تو را زیر بال بگیرم." (بیانات، اردیبهشت ۱۳۸۰)

چنانکه بنیانگذار انقلاب اسلامی امام خمینی (ره): "اساس فرهنگ هر جامعه را هویت و موجودیت آن جامعه میدانست." (فوزی، امام خمینی و هویت ملی، ۱۳۸۵) لذا در این نوشتار باتوجه به تاثیرات مثبت و منفی فضای مجازی تلاش گردیده راهکارهایی با رویکرد رفتاری، اعتقادی، اجتماعی تبیین گردد روش مورد استفاده در پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی است که با بهره گیری از منابع اسنادی و کتابخانه ای و همچنین بازخوانی بیانات رهبر انقلاب اسلامی، اطلاعات را جمع آوری نموده است.

در این مقاله به پرسش های ذیل پرداخته می شود:

۱- هویت چیست؟

۲- فضای مجازی بر سبک زندگی جوانان چه تاثیرات مثبتی دارد؟

۳- فضای مجازی بر هویت جوانان چه تاثیرات منفی دارد؟

۴- چه راهکارهایی را میتوان برای از بین بردن تاثیر منفی فضای مجازی بر هویت جوانان پیشنهاد داد؟

تعاریف و مفاهیم:

کلید واژه ها: هویت، فضای مجازی

هویت چیست؟ این پرسش از همان «معماهای سقراطی» است که ابتدا ساده به نظر می‌رسد اما پاسخ به آن در قالب واژگان رایج، بسیار مشکل است.

هویت در ساحت فلسفه، منطق، صرف، نحو، ریاضیات، تاریخ، روانشناسی، دین و الهیات، قرآن و... معانی مختلفی دارد. هویت در لفظ عربی برابر است با معنای «تشخص» در فارسی، این کلمه در بنیاد لغوی خود، در اصل عربی نیست اما بعضی مترجمان از کاربرد آن ناگزیر بوده‌اند و بنابراین آن را از حرف «رباط»، یعنی از حرفی که در زبان عربی بر ارتباط محمول به موضوع دلالت دارد، مشتق کرده‌اند. حرف رباط عبارت است از «هو»، مثل هو در عبارت «زید هو انسان». فارابی می‌گوید: «هویت شیء و عینیت آن و تشخص آن و خصوصیت آن و وجود منفرد آن، همه یک چیز است. به هویت و خصوصیت و وجود منفرد آن که جنبه اشتراک ندارد، اشاره می‌کنیم

قدما، لفظ هویت را به چند معنی، از جمله به معنی تشخص، خود شخص، و وجود خارجی او، اطلاق کرده‌اند. آنها می‌گفتند: «آنچه موجب تحقق شیء است، نسبت به تحقق شیء، حقیقت و ذات، نامیده می‌شود و نسبت به تشخص شیء، هویت نامیده می‌شود. وقتی هویت شیء، یک ماهیت کلی باشد، مثل ماهیت انسان، آن را ماهیت گویند، اما اگر جزئی باشد، مثل حقیقت زید، آن را هویت گویند؛ و اگر جزئی و کلی بودن آن مورد نظر نباشد، حقیقت نامیده می‌شود. (عماد، هویت ایرانی، ۱۳۸۰)

در فرهنگ لغت معین؛

واژه هویت را چنین تعریف کرده است: «آنچه که موجب شناسایی شخص باشد؛ یعنی آنچه که باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد

در فرهنگ لغت دهخدا؛

هویت عبارت است از تشخیص و همین معنی میان حکیمان و متکلمان مشهور است (کشاف اصطلاحات الفنون)

در فرهنگ لغت عمید؛

آنچه از نام و نام خانوادگی در ویژگی‌های دیگر که شخص بدان‌ها شناخته می‌شود، حقیقت شی یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد. شخصیت، ذات، وجود، هستی.

فضای مجازی؛

یک مفهوم فردی و همچنین بین‌المللی است که یک فناوری دیجیتال گسترده و به هم پیوسته را توصیف می‌کند. این اصطلاح از داستان‌های علمی و هنری وارد فرهنگ عامه شد، اما اکنون توسط استراتژیست‌های فناوری، متخصصان امنیتی، رهبران دولت، ارتش و صنعت و کارآفرینان برای توصیف حوزه محیط جهانی فناوری استفاده می‌شود.

در راستای تبیین تاثیر فضای مجازی بر بی هویت کردن جوانان به بیان تاثیرات مثبت (کارآمدی فضای مجازی) و تاثیرات منفی (معضلات فضای مجازی) و راهکارها می پردازیم.

۱- تاثیرات مثبت:

تبدیل دنیا به دهکده جهانی، در دسترس بودن آموزش و پژوهش اینترنتی، انتشار و اشتراک سریع تر اخبار، پیدا کردن آسان تر دوستان جدید، ارتباط گیری آسانتر با دوستان قدیم و خانواده بدون بعد مسافت، افزایش همدلی و تعامل با افرادی که شبیه ما هستند، گسترش کسب و کار و افزایش درآمد، جستجو کردن انگیزه های جدید و خلاقانه، سهولت امکان دنبال کردن پیشرفت ها و موفقیت ها برای انسان ها در هر جای این دنیا، وجود نگاه انتقادی به وقایع و رخداد های زندگی واقعی، حس نظارت عمومی برای جلوگیری از جرم ها، شکوفایی و فرهیختگی استعداد های نهفته، افزایش قدرت انتخاب و آزادی عمل، در دسترس بودن و نظارت بر تحولات

شگرف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی جوامع دیگر، ارتباطات سریع، پیدا کردن سریع زمینه های اشتراک، دسترسی به رسانه های دیجیتال، آنلاین و غیره...

۲-تأثیرات منفی:

اینترنت و فضای مجازی توانسته است ابعاد تازه‌ای به سبک زندگی بدهد هرچند استفاده از آن توانسته بسیاری از مشکلات موجود در زندگی را حل

نماید؛ اما نسل بشر را دچار مشکلات متعددی کرده است، تاثیر فناوری فضای مجازی و اینترنت در این زمینه مستقیم نیست و بیشتر تابع نوع استفاده از آن و نیز بسته به متغیرهای سن، جنس، تحصیلات و... است.

استفاده تفریحی و غیرعلمی، دسترسی به مسائل غیر اخلاقی، عدم وجود محدودیت در استفاده برای قشرهای مختلف پایه ی اصلی این معضلات است.

به بعضی از این موارد اشاره می کنیم:

۱-۲ از دست دادن هویت اسلامی: اصولاً فضای مجازی در راستای پروژه دهکده جهانی به وجود آمده است و هدف از آن یکسان سازی باورها و عقاید و اندیشه های همه ملل در راستای افکار و اندیشه های غربی است.(صبوری خسرو شاهی، ۱۳۸۶)

۲-۲ قبض و بسط باورها: پژوهش‌ها مؤید نظرات کارشناسان مذهبی در خصوص تاثیر منفی اینترنت و فضای مجازی بر باورها و هویت فرهنگی جوانان جامعه است.

۳-۲ افشای اسرار شخصی: محققان بر این باورند که یکی از کارکردهای روانی فضای مجازی این است که؛ ترس‌های معمول در تعاملات اجتماعی ما را از بین می‌برد به همین دلیل، افراد در ارتباطات اینترنتی و مجازی

۱۳-۲ کمبود خلاقیت: از مزایای فضای مجازی و به خصوص اینترنت آن است که حاوی منابع نامحدودی از اطلاعات می باشد. این ویژگی سبب فراهم آوردن دسترسی سریع و آسان اطلاعات مورد نیاز برای کاربران است وقتی همه چیز فراهم باشد نیازی به خلاقیت نیست. (ابری، ۱۳۸۷)

۱۴-۲ مختل شدن حریم خصوصی : در دنیای مجازی امروز اطلاعات خصوصی شامل گفتگوها شماره‌ها و کدهایی رد و بدل می‌شود که به عنوان اطلاعات شخصی در معرض حملات سایبری قرار دارند. گاهی از دست رفتن این اطلاعات به قیمت خیلی گرانی تمام می‌شود.

۱۵-۲ فساد اخلاقی: علاوه بر بسیاری از چیزهای مفید و موثری که فضای مجازی فراهم می‌آورد چیزهایی وجود دارد که می‌توانند به فساد اخلاقی منجر شود. مانند وبسایت‌های سیاه که مفاهیم اخلاقی را نادیده می‌گیرند و همین باعث رواج بی بندباری و ناهنجاریهای اجتماعی و فردی می‌شود... (اکبری، ۱۳۹۰)

در این باب مطالب بسیارند که خارج از گنجایش مقاله مذکور می باشد لذا به این مقدار بسنده می‌کنیم.

اکنون می‌توانیم بگوییم هویت، «هستی» معنادار و تعریف‌شده انسان یا مجموعه‌های انسانی است که در تونل حیات، در گستره «وجود» و «موجودبودن» تاریخی، حفظ و استمرار یافته است؛ به گونه‌ای که او را در مقام انسان از موجودات دیگر متمایز می‌سازد و در مقام یک فرد، شخص و مجموعه‌ای از اشخاص، مبین «وحدت کیفی» آنها در «کثرت تاریخی» حیات بشری است. هویت حامل تاریخ، فرهنگ و حیات معنوی است؛ همان چیزی که در ادبیات سیاسی با مفهوم هویت ملی شناخته می‌شود. هویت ملی، دلالتی عینی بر حیات جمعی دارد و تمام ویژگیها و مختصات فرهنگی، دینی، تاریخی، مادی و معنوی در گرو وجود ضروری آن است. آیت الله خامنه ای بعنوان رهبر انقلاب ایران در بیانات متعدد خود بر این مسئله پافشاری دارند. چنانکه فرموده اند: "از معلمین عزیز و محترم انتظار میرود احساس هویت ایرانی و اسلامی و شخصیت ملی را در کوهان این کشور زنده کنید..." (خامنه ای، ۱۴۰۲)

فضای مجازی می تواند در امر زندگی امروزه بسیار راهگشا باشد، به شرطی که از آن به نحو درست استفاده شود.

بیانات امام خامنه ای چراغ هدایت در این وادی است آنجا که می فرمایند: "فضای مجازی به اندازه انقلاب اسلامی اهمیت دارد و عرصه فرهنگی عرصه جهاد است. اگر از فضای مجازی غافل شویم، اگر نیروهای مؤمن و انقلابی این میدان را خالی کنند مطمئناً ضربه خواهیم خورد. هرکس به اندازه وسع و توان خود باید در این

میدان حضور یابد. رایانه و فضای مجازی که الان در اختیار شماست، اگر بتوانید اینها را یاد بگیرید، می توانید یک حرف درست خودتان را به هزاران مستمعی که شما را نمی شناسند، برسانید.

این فرصت فوق العاده ای است مبدا این فرصت ضایع شود. اگر ضایع شد، خداوند متعال از من و شما روز قیامت سوأل خواهد کرد. اگر من امروز رهبر انقلاب نبودم، رئیس فضای مجازی می شدم." (بیانات، ۱۳۹۱)

هویت بیانگر استمرار و تداوم یا «رسالت تاریخی» است. برخلاف تصور رایج، مفهومی ثابت یا امری ایستا و بدون تغییر و دگرگونی نیست بلکه در آن واحد از یک عنصر ثابت و یک وجه متحول برخوردار است.

هویت شناسنامه ی یک ملت است. نمی توان بخاطر آسیب های یک تکنولوژی خود را از مزایای آن محروم کرد. پس شماری از راهکارها را برای جلوگیری از تاثیر مخرب فضای مجازی بر هویت، بخصوص هویت جوانان بر می شماریم.

۳- راهکارها:

۱-۳ داشتن اعتماد به نفس: کسی که تازه خود و جامعه خود را کشف کرده از نوع بدن، اخلاق، استعدادها، نقطه ضعفها، الگوها و ایده آل هایش راضی است و می تواند موقعیت های شغلی، ارزش های زندگی، دوستان و رابطه ها ی خود را انتخاب کند.

۲-۳ ایجاد روابط مستحکم: روابطی که باعث پابندی می شود برای خیلی از افراد پایبند کننده ترین، چیز رابطه آنها با یکدیگر است چرا که احساس سرگشتگی آنها را از بین می برد تاثیرات منفی و مثبت روابط بر اخلاق و شخصیت (هویت) آثار بسیاری دارد.

۳-۳ برای آنکه هویت خود را پاس دارید علایق خود را بشناسید و آنها را دنبال کنید. علاوه بر روابط، علایق شخصی هم می تواند شما را در زندگی پایبند کند. آگاهانه یا ناآگاهانه بیشترین زمان شما در خارج از خانه است. مثل گذران اوقات فراغت، این علایق هویت ساز شماست.

۴-۳ بهترین را در آینده تصور کنید: وقتی بهترین حالت را در آینده تصور می کنید به خودتان مطمئن می شوید و احساس امنیت و آرامش بیشتری در مورد خودتان دارید. هر وقت حس می کنید رفتار شده اید یا در زندگی سردرگم هستید با فکر کردن به تصوراتتان بر خود مسلط شوید و اضطراب و ترس را دور کنید.

۵-۳ پیدا کردن اهداف زندگی: برای خود اهدافی را در زندگی آینده و حالتان مشخص کنید این کار به شما کمک می‌کند تا از روزمره گی و افسردگی در امان باشید.

۶-۳ پیروی کردن از ارزش‌ها: پیروی از فرایض دینی و ارزش‌های اخلاقی و قرار گرفتن در چهار چوب قوانین به عنوان عضوی از یک جامعه سبب می‌شود تا شما هویت و شخصیتی مسئولیت پذیر داشته باشید.

۷-۳ پیدا کردن بهانه معنوی برای خود: با این راهکار شما باورهای مذهبی خود را تقویت کرده و هویتی در راستای فرامین مذهب الهی، اسلامی خواهید داشت.

۸-۳ تقویت روابط با دوستان و خانواده: ارتباط چهره به چهره و داشتن فعالیت با اعضای خانواده پدیده خوشایندی را از لحاظ اغنای جنبه‌های عاطفی، روانی و احساسی بوجود می‌آورد.

۹-۳ پیدا کردن فصل مشترک‌های عاطفی میان نسل‌ها: گفتگوی بین نسل‌ها و بیان تجربیات در ساختار هویتی جدید جوانان موثر است، پذیرش مشارکت‌های فعالانه‌ی نسل جدید و هویت بخشی به آنها، ایجاد فضاهای مشترک ارزشی و رفتاری یکی دیگر از راهکارهاست. (شرفی، ۱۳۸۲)

نتیجه گیری:

در پایان باید تاکید کنیم که تاثیر فضای مجازی بر هویت انسان و سبک زندگی او بسیار جدیست، حذف آن از زندگی مدرن بشر امکان‌پذیر نیست. بهتر است تاثیرات منفی را مد نظر داشته باشیم و برای جوانان فرهنگ سازی انجام دهیم چه بسا که این کار باید در سنین کودکی تا جوانی صورت بگیرد. در واقع، هویت از مهم ترین عناصر ثبات، وحدت و انسجام اجتماعی در جامعه است. در گذشته، هویت از طریق نهاد خانواده و والدین شکل می‌گرفت و تعاملات و ارتباطات غالباً به صورت فیزیکی و در یک سرزمین مشخص شکل می‌گرفت؛ اما امروزه با ظهور پدیده‌ای به نام فضای مجازی، هویت دچار تهدید و تحول شده است و الگوهای سنتی تعاملی به چالش کشیده شدند. در این امر مهم جای تامل، مطالعه و بررسی‌های جدی وجود دارد و بی‌توجهی به آن از منظر آسیب شناسی خطرات جدی برای آینده فرهنگی جوانان ایرانی به همراه خواهد داشت. اتخاذ رویکرد منفعلانه در عرصه رسانه‌ای، فقدان ابتکار عمل در زمینه ساختن هویت نوین و متناسب با عدالت‌خواهی و استکبارستیز انقلاب، غوطه‌ور شدن در نیازهای کاذب رسانه‌ای غرب، تهدیدات رسانه‌های جمعی و دارا بودن رویکرد فعال در عرصه مدیریت رسانه‌ای، مسؤولیت‌پذیری و دشمن‌شناسی و همچنین محوریت قرار دادن اخلاق و معنویت در

رسانه‌های اجتماعی، راهی برای بهره‌گیری از فرصت‌های رسانه‌های جمعی برای تقویت هویت ملی در جوانان است.

منابع:

- ۱- ابری، انسیه، فضای مجازی عرصه ظهور خلاقیت اولین کنفرانس ملی خلاقیت شناسه مهندسی و مدیریت نوآوری ایران، ۱۳۸۷
- ۲- اسلامی، علی، جهانگیر، زهرا، شبکه‌های اجتماعی مجازی آسیب شناسی روانی و فرهنگی در خانواده، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی
- ۳- اکبری، ابوالقاسم، اکبری، مینا، آسیب شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات رشد و توسعه، ۱۳۹۰
- ۴- باستانی، برومند، جرایم کامپیوتری و اینترنتی جلوه‌های نوین از بزهکاری، تهران، انتشارات بهنامی، ۱۳۸۳
- ۵- بیابانگرد، اسماعیل، فرزند من و رسانه، تهران، انتشارات نهاد ریاست جمهوری مرکز امور بانوان و خانواده، ۱۳۸۷
- ۶- حسینی خامنه‌ای، علی، بیانات، ۱۳۸۰
- ۷- حسینی خامنه‌ای، علی، همان، مهر، ۱۳۹۰
- ۸- حسینی خامنه‌ای، علی، همان، اردیبهشت، ۱۴۰۲
- ۹- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت دهخدا، موسسه دهخدا، تهران، ۱۳۲۴
- ۱۰- زنجانی زاده، هما، بررسی تاثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان، مجله انجمن جامعه شناسی ایران، دوره ششم، ۱۳۸۴
- ۱۱- عمید، حسن، فرهنگ نو، انتشارات سینا، تهران، ۱۳۳۵
- ۱۲- صبوری خسروشاهی، حبیب، بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۶

۱۳- فوزی، یحیی، امام خمینی و هویت ملی، تهران، ۱۳۸۵

۱۴- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۸